

Nem távoli rokonok: golyóstoll és golyós dezodor

A Nagy olvasási kihívás nemrég megosztott könyvajánlója a memoárokat gyűjtötte csokorba. Jó alkalom ez arra, hogy (újra) elővegyük Bíró László visszaemlékezését, melyben azt meséli el, hogyan alkotta meg a 20. század egyik legnagyobb hatású találmányát – a golyóstollat.

Bíró László József könyve 1969-ben jelent meg Buenos Airesben. A szerző ekkor már több évtizede Argentínában élt, s az eredetileg *Una revolución silenciosa* címen megjelent memoárját is Bíró Ladislao José néven adta ki. Magyarul 1975-től olvasható az Európa Kiadó jóvoltából. A mindössze 238 oldalas rövidített változat címe „Csendes forradalom. A golyóstoll regénye” lett.

Az 1899-ben Schweiger néven született Bíró az 1938-ban életbe lépő zsidótörvények miatt hagyta el hazáját. Rövid párizsi tartózkodást követően 1940-ben telepedett le a dél-amerikai országban, s itt élt 1985-ben bekövetkezett haláláig.

Bíró könyve részletesen végigvezet minket a toll megszületésének évtizedes folyamatán, de nem csupán a technikátörténet iránt érdeklődőknek lehet izgalmas olvasmány. Az akkoriban újságíróként dolgozó feltaláló élénk színekkel festi le a két világháború közötti Budapest pezsgő kulturális életét, melynek Molnár Ferenc és Heltai Jenő mellett ő maga is ismert figurája volt.

A legtöbb nagy találmánynak megvan a maga csodás eredettörténete: James Watt a fazekat figyelte a tűzhelyen, a Montgolfier fivérek a kéményből felszálló füst látványától kaptak ihletet, Newton meg egy alma segítette hozzá, hogy megteremtse a modern mechanika alapjait. Ezek után szinte természetes, hogy a golyóstoll feltalálásának is megvan a maga toposza. Nem is egy! Állítólag egyszer írás közben kiborította a tintát, s emiatt kezdte el kifejleszteni a tollat. Máshol meg azt olvashatjuk, hogy egy pocsollyakkal tarkított udvaron, vasgolyóval játszó gyerekeket figyelve jött az isteni felismerés. Ez utóbbiról éppenséggel maga a szerző mondja, hogy teljes kitaláció.

A golyóstoll megszületése valójában sokkal prózaibb folyamat volt és bizonyosan nem egy előzmények nélküli reveláció eredménye. A tintába mártott írószerszám – minden erénye mellett – mindig is sok bosszúságot okozott: az állandóan festékes ujjbegyek, a kiömlő tinta, a foltos ruhák és rengeteg tönkrement írás kísérte az útját. Nem csoda hát, hogy állítólag már Galileit is foglalkoztatta egy ennél sokkal praktikusabb és „biztonságosabb” írószerszám megalkotásának gondolata.

Az *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle* szerint az első golyóstoll-szabadalmat még 1888-ban jegyezték be, melyet 1910-ben és 1916-ban újabbak követtek. G. L. Lorenz pedig 1924-től Mungo néven árulta sorozatban gyártott golyóstollát. Bár a működés elve jó volt, ezek a tollak néhány nap után használhatatlanná váltak, írni pedig nem nagyon lehetett velük.

Bíró felismerte, hogy a siker kulcsa a pontosan és precízen megmunkált fém alkatrészekben, valamint a megfelelő minőségű festékben rejlik. Kísérleteit György nevű testvérével és a kapilláris csatornákat tökéletesítő Goy Andorral közösen folytatta, melynek eredményeként 1938-ban szabadalmaztattak egy sorozatgyártásra alkalmas prototípust. A megfelelő festék problémájára azonban csak öt év múlva, már az emigrációban talált megoldást: öntvényrepedést jelző festéket használt, mely kelően viszkózus volt, ugyanakkor nem száradt be a tartályba sem. Az immár folyamatos írásra is alkalmas golyóstollra 1943. június 10-én, Argentínában kapta meg a szabadalmat. A frissen alapított *Bíró Pens of Argentina* nevű cége 1942-ben kezdte meg az előbb Eterpen, 1943-tól Stratopen majd 1944-től Birome néven forgalmazott golyóstoll gyártását.

A 20. század szinte valamennyi találmányának van valamilyen köze a hadászathoz, és ez bizonyos értelemben a tollra is igaz. A brit légierő hamar felismerte, hogy a Stratopen nagy magasságban is képes írni, ezért rögtön több ezer darabot rendeltek. Példájukat az USA hadserege is követte. Népszerűségének egyik legjobb bizonyítéka, hogy 1946-ban már az engedély nélküli másolatok árusítása is megkezdődött.

A golyóstoll a 60-as végére az egész világon elterjedt, mára pedig elsősorban ezt értjük „toll” alatt. Elnevezése számos országban ma is őrzi feltalálója nevét: spanyolul birome-nak, franciául bironnak, angolul pedig biro-pennek hívják.

És, hogy jön ide a golyós dezodor? A válasz egyszerű, ugyanis a toll és a dezodor működési elvének hasonlósága nem a véletlen műve. Sok más találmány mellett ezt is Bíró Lászlónak köszönhetjük.

Petró Leonárd

Köszönettel várjuk észrevételeiket az info@lib.unideb.hu címre, melyekkel hozzájárulhatnak a Könyvtár fejlesztéséhez, szolgáltatásaink megújulásához!

Az Egyetemi Életben eddig megjelent cikkeink elérhetők a DEA-ban.